

i polítics, que acabava d'aparèixer moments abans de publicar aquest seu darrer volum. I tan sols en alguns peus de pàgina o en alguna nota es pot arribar a fer una certa referència a aquell renovador llibre. Tanmateix, Soldevila recull la tesi de Vicenç sobre la part de responsabilitat que tingué la burgesia en abocar els obrers qualificats cap a les fileres de l'anarquisme --i àdhuc del terrorisme.⁵⁴ Aquest punt constitueix per a l'autor una de les afirmacions més valentes de Vicenç i, per això, no tan sols la tornà a reportar en la segona edició de la seva Història de Catalunya, sinó que, en aquesta darrera obra, es queixà del silenci amb què fou acollida quan es publicà.⁵⁵

L'últim capítol del llibre, sobre la independència de les colònies espanyoles de Cuba, Filipines i Puerto Rico, li serveix per mostrar com la tossuderia de l'oligarquia política espanyola de no fer cap concessió a les demandes d'autogovern va portar al desastre colonial finisecular. El paràgraf final del seu text conté un velat advertiment envers la política uniformista del règim franquista. Segons ell, Espanya, un cop liquidades les restes del que havia estat un immens imperi, podia encara perdre molt més, ja que allò que a partir d'aleshores estava en joc era la seva mateixa existència. Així deixava entreveure que si es continuava amb la mateixa mentalitat uniformitzadora, les nacions hispàniques sotmeses i marginades, fonamentalment Catalunya i el País Basc, podien optar per la mateixa via d'independència política que havien seguit les colònies.

12.5.-Joan Sales, escriptor, editor i historiador.

La importància de la contribució de Joan Sales (1912-1983) en l'edició de la Història d'Espanya ha estat ja apuntada. Convé insistir, però, en el fet que la seva intervenció contribuí a definir un "model" que posteriorment es tornà a aplicar en un altre projecte editorial ambiciós, del qual F. Soldevila en tingué la direcció: la Història dels catalans. Efectivament, sembla ésser que ell tingué la idea⁵⁶ que els volums fossin profusament il·lustrats i que tinguessin uns comentaris que, de fet, constituïssin com una mena de "discurs paral·lel" al text soldevilià, que contribuís a reforçar les afirmacions que aquell contenia o que pogués aprofundir en aspectes que no hi eren tractats. En realitat només ell podia plantejar-se un model d'aquest ordre, ja que difícilment algú que no fos ell podia estar tan implicat en el projecte i podia estar en disposició de fer una

---

⁵⁴ Vegeu nota 99, pàg. 349.

⁵⁵ Concretament a la pàg. 1395.

⁵⁶ Així ho ha afirmat la seva vídua Núria Folch. Vegeu Sobre Joan Sales i Ferran Soldevila, ja citat.

feina que no tan sols requeria una gran dedicació de recerca iconogràfica, sinó també una capacitat literària i uns coneixements suficients com per fer uns comentaris que constituïssin una història paral·lela i complementària a la de F. Soldevila (i que al mateix temps mereïessin l'aprovació de l'autor i dels editors). L'èxit de la seva aportació fou total i les nombroses (i favorables) crítiques a l'obra lloaren també el seu treball, fins al punt que encara avui és tingut com a punt de referència en el món editorial a l'hora d'abordar projectes similars.⁵⁷ Paradoxalment, en l'àmbit historiogràfic, aquesta seva contribució, d'inequívoc caire històric, no ha estat mai considerada, malgrat que posseeixi una notable qualitat, es basi en uns criteris avui molt valorats (com ara la reconstrucció d'elements de la vida quotidiana a partir d'obres d'art o dels objectes de l'època) i que arribés a tenir continuïtat en d'altres obres com la ja esmentada Història dels catalans, on encara el pes de la seva participació fou molt major.⁵⁸

Plantejar-se on havia adquirit J. Sales la seva competència en una feina de les característiques suara esmentades implica fer una breu semblança de la seva trajectòria professional i vital.⁵⁹ Ja abans de la guerra fou nomenat professor de català de la Generalitat republicana (fou el primer de la seva promoció, la del 1932,⁶⁰ junt amb Esperança Figueres i Manuel Gonzalez Alba), es llicencià en dret i començà a adquirir una certa professionalitat periodística (en les pàgines del diari "La Nau", fundat per Antoni Rovira i Virgili). Quan esclatà el conflicte bèl·lic, fou alumne de l'Escola de Guerra de Catalunya i féu d'oficial a la columna Durruti i a la divisió Macià-Companys, i arribà al grau de comandant. L'exili el conduí, primer, a un camp de concentració de l'estat

---

⁵⁷ Així, la seva feina fou explícitament valorada per Jaume Vicenç Vives, Ramon Menendez Pidal, Martí de Riquer, Gregorio Marañón, Ramon Sugranyes de Franch, J. Ramon Masoliver, entre d'altres. L'única excepció fou Xavier de Salas --aleshores director de l'Institut de España a Londres-- que en una carta adreçada a Soldevila el 21-VII-1955, després d'afirmar que l'obra era "un magnífico resumen", li va dir:

"(...) leídos a más de un millar de Km. de distancia de donde fueron escritos, más que pies són patas. No hay derecho a que el editor le imponga esas tonterías y que es casi homónimo, pues creo que se llama Sales. No se avenga con la manera absurda con que hace ironías, o lo que él supone tales, y la manera no menos absurda con que describe las cosas. Por Dios, repáselo todo, ármese de valor y mátele" (LPFSC 11.1.1.24).

⁵⁸ Vegeu l'apartat dedicat a aquesta obra en el cap. XIV.

⁵⁹ M'he basat fonamentalment en l'entrevista que Oriol Malló féu a Núria Folch, Ciudadà Sales ("El Temps" 16-VI-1994, ps. 50- 57) i en l'article-entrevista de Mercè Ibarz El pensament fermat de Joan Sales ("L'Avenç" núm 67, genr 1984, ps. 12-17), així com en les notes biogràfiques de la GEC (a càrrec de Joan Triadú) i del Diccionari Biogràfic Albertí.

⁶⁰ Aquesta data és la que apareix en el llibre de Joan Ventura, Manuel G. Alba. Una vida per Catalunya (Arts Gràfiques Castells, Valls, 1979)

francès (del qual s'evadí) i, després, a Amèrica (a Haití --un parell d'anys-- i a Mèxic la resta). Durant aquest període fundà els "Quaderns de l'exili"⁶¹ (a Coyoacán, Mèxic) i aconseguí fer algunes edicions, anotades i comentades per ell de Canigó i L'Atlàntida de Verdaguer, i de la Nacionalitat catalana de Prat de la Riba, així com de les Poesies del seu amic Màrius Torres. El 1948 retornà a Barcelona amb una explícita intenció de contribuir a la represa catalana des del propi país i aconseguí entrar a l'editorial Ariel, on féu tota mena de feines. En aquesta època fou quan inicià la seva col.laboració conjunta amb F. Soldevila per a la confecció del projecte editorial que ara ens ocupa. A mitjans dels anys cinquantes fundà, junt amb Xavier Benguerel, la col.lecció "El Club dels Novel·listes", on desenvolupà bàsicament la seva feina com a editor i des d'on contribuí decisivament a la descoberta de Mercè Rodoreda, Llorenç Vilallonga i Màrius Torres.⁶² Derivada de la seva tasca editorial, traduí Dostoievski, Kazantzakis, Mauriac i d'altres. També fou en aquesta dècada que donà a conèixer la seva producció literària personal (la realitzada en l'etapa de preguerra fou destruïda per ell mateix), públicament iniciada amb l'aplec de poemes Viatge d'un moribund (1952) i que culminà amb la novel·la, de temàtica bèl·lica i de rerefons religiós, Incerta glòria (publicada, en una primera versió, el 1956 i, en una versió molt més augmentada, el 1969), considerada com una de les més importants de la literatura catalana contemporània. Esment especial mereixen també les seves Cartes a Marius Torres, publicades el 1976, però que abasten el període 1936-1941, ja que constitueixen un preciós document sobre el període bèl·lic: un "minuciós dietari de guerra", segons Montserrat Bacardí.⁶³ Aquesta característica explica que, anys després, en fos publicada una selecció amb el títol Cartes de la guerra.⁶⁴

La relació entre J. Sales i F. Soldevila és molt anterior a l'època de la seva col.laboració editorial. En el prefaci del primer volum de la Història d'Espanya,

---

⁶¹ Sobre la revista, vegeu el Cap. X, els apartats "Entre la continuïtat i la dispersió" i "La historiografia d'exili".

⁶² Sobre la seva concepció del paper de l'editor i la relació amb els autors, vegeu Pilar Puimedon, La correspondència entre Mercè Rodoreda i Joan Sales, dins "El contemporani" 16, set-des. 1998, ps. 23-26. En relació amb això, el crític Isidor Cònsul ha escrit: "Hi ha molts escriptors que no ho tenen clar que els editors hi posin cullerada. Per contra, sóc dels que no ho veuen com un demèrit, sinó més aviat com una virtut. I més en la mena d'empresa editorial que Joan Sales traginava: un projecte personal on gairebé totes les feines, des de la lectura d'originals fins a la correcció de proves, petaven en unes mateixes mans" (Recuperar Joan Sales, dins "Avui" 12-XI-1993, p. 16).

⁶³ Vegeu la interessant anàlisi que fa d'aquest epistolari l'esmentada autora a Soldats i poetes. Les cartes de Joan Sales a Màrius Torres, dins "Serra d'Or" núm 417, set. 1994, ps. 54-59.

⁶⁴ Club de butxaca, Barcelona, 1986.

el seu autor es refereix a Sales com a un antic deixeble, òbviament del període en què professà a la universitat. D'ací, segurament, l'alta consideració que sempre F. Soldevila va tenir en les pàgines dels "Quaderns de l'exili", on se'l titllava, sovint, de "mestre", en una accepció del mot que anava més enllà de l'estricta vincle personal i li donava un inequívoc sentit col·lectiu. Naturalment, però, fou en aquella circumstància de treball en comú que la seva relació s'intensificà i aprofundí. Nombroses cartes conservades ho certifiquen i permeten seguir el desenvolupament de l'edició de l'obra, així com veure el paper destacat que jugà Sales en tot el projecte. La seva identificació amb l'obra era total. Així, participava de la confrontació que aleshores es féu punyent (encara que no exempta de punts d'acord important) entre F. Soldevila i J. Vicenç Vives, ja erigit en aquells moments com a l'historiador i intel·lectual de referència per a importants sectors de la societat catalana de l'època. En una carta que Sales adreçà a Soldevila el 25-IX-56 --en la qual lloava els capítols dedicats a la vida quotidiana durant el període dels Austries-- afirmà: "si a en Vicens no li cau la bava tot llegint els capítols de vida i costums, és que és un bàrbar sense remei, un bàrbar de les selves més espesses i atapeïdes de Germània".⁶⁵ I afegí: "Jo ja estic impacient per veure l'efecte que farà. Estic segur de l'èxit. És probable que sigui aquest el que faci mal d'ulls a en Vicens -- i no les hipotètiques deficiències en història econòmica". Així mateix, li comunicà que ja tenia gairebé enllestit l'índex onomàstic, on havia esmerçant especial atenció envers els conceptes temàtics: "ni cal que li digui que pesco implacablement tots els que de prop o de lluny fan olor d'economia, per espantarrar en Vicens".

La identificació de Sales amb el projecte es feia també extensiva a l'autor i als interessos que, com a tal, tenia. Així, en una carta del 6-X-1956 es mostrava molt crític amb un contracte que P. Puig Quintana havia fet signar a F. Soldevila i a l'editorial Ariel per tal que l'autor acabés el redactat de l'obra per a finals del mateix any 1956 i que sortís publicada el mes d'abril: "No veig a què treu cap un paper així, impossible de complir".⁶⁶ Contrariament, la contesta que F. Soldevila li adreçà des de València --on féu un llarg sojorn en aquella època-- el 8-X-1956 tenia un to força tranquil·litzador:

"Si, vaig signar aquell document que a més a més --ja li ho havia dit-- em condemna a deixar de cobrar, des de fi d'any, el que fins ara he percebut del patronat en qualitat d'avenç. Jo no m'hi comprometo sinó a lliurar tot l'original abans del 31 de desembre. I això ja ho compliré, entre altres raons, perquè l'original, més o menys complet, ja està fet. Aquí he anat treballant en la revisió

---

⁶⁵ LPFSC 11.1.2.12.

⁶⁶ LPFSC 11.1.2.87.

del darrer volum. Jo he signat perquè ja estava tip de planys i perquè no semblés que em negava a estimular els editors, que també es planyen per la seva banda. Però en Puig Quintana em diu que ells també han signat. I això ja és més sorprenent, perquè ells, si no tenen tota l'obra publicada per l'abril, incorren en una multa. I com que, naturalment, no la tindran, ni cosa que s'hi assembli, penso que és que es refien de la censura i d'altres entrebancs de força major".⁶⁷

Per la seva banda, F. Soldevila també s'involucrà, en favor de Sales, en ocasions que la situació ho requeria, com quan va intercedir davant de censura per tal que es publicués Incerta glòria. S'han conservat els arguments escrits que va esgrimir per aconseguir aquell objectiu: que es tracta d'una obra apolítica (tot i que tracti de la guerra), que té un gran contingut religiós i un elevat punt de vista moral, etc...⁶⁸ Aquesta gestió, com em va explicar la mateixa Núria Folch, va ésser paral·lela a la que menà el pare Maur M. Boix, de Montserrat, per tal d'aconseguir el nihil obstat eclesiàstic, que havia de facilitar una autorització que finalment es produí el 1956.⁶⁹ L'agraïment de Sales per la intervenció de Soldevila va quedar fixat en la dedicatòria irònica que li féu en un exemplar de l'obra:

"Al meu mestre F. Soldevila que va trencar la primera llança contra la prohibició d'aquesta novel·la, sense haver-la llegida, i que ara, quan l'haurà llegida, me'n trencarà una pel cap".⁷⁰

La col·laboració professional entre tots dos es perllongà més enllà de l'acabament de la síntesi sobre el passat hispànic. Encara es féu potser més intensa durant la llarga elaboració de la Història dels catalans i es va estendre a d'altres projectes com el llibre Què cal saber de Catalunya, que signà F. Soldevila, però que fou concebut i editat (i segurament també en part redactat) per J. Sales. Aquesta continuïtat del treball en comú, a part de la important amistat personal que hi va haver, només es pot explicar per l'existència d'un idari que mantingués també unes afinitats profundes. La formulació de F. Soldevila de "fer de Catalunya un poble normal" era plenament compartida per Sales, que l'entenia (igual que Soldevila) com a un mot d'ordre que anava més enllà d'una mera normalització cultural i que s'estenia al conjunt de la vida d'un

---

⁶⁷ Fons Joan Sales. Carta cedida per Núria Folch.

⁶⁸ Fons Joan Sales.

⁶⁹ El mateix Maur M. Boix ho explicà en l'article Incerta glòria ("Serra d'Or", núm 417, set. 1994, p. 43).

⁷⁰ El llibre amb la dedicatòria està dipositat a la Biblioteca Ferran Soldevila de Palautordera i fa part d'una notable donació de llibres que la família realitzà després de mort.

poble, és a dir, a una "normalitat nacional".⁷¹ També pel que fa al model lingüístic tots dos escriptors optaren per una opció similar (especialment en prosa) que partia de la formulació fabriana, però que defugia tota artificiositat i que cercava una normalitat d'expressió que no xoqués amb la llengua parlada (correctament).⁷² Així ho explicà el propi Sales: "no he escrit mai, ni en poesia ni en novel·la, res que no pogués dir de paraula".⁷³ I Núria Folch ho ha recordat més recentment: "Ell deia que la llengua ha de ser viva, natural, que has d'escriure tal com parles i quan tens el sentit de la llengua, ja procures parlar bé".⁷⁴

12.6.-Ressò públic i impacte en el món intel·lectual

12.6.1.-Èxit editorial

Una idea força clara del ressò públic que tingué l'obra ens la donen les xifres de venda que s'han pogut conservar. Un full de liquidació de vendes del mes de gener del 1960 ens dóna la quantitat total de 21.971 llibres venuts que, al preu de venda de l'època (primer a 400 ptes i després a 487,50 ptes el volum), suma una xifra total de prop de 9 milions de pessetes.⁷⁵ De cada volum se'n va vendre una quantitat que oscil·lava entre els 3.100 exemplars del primer (aparegut el 1952) i els 2.210 del vuitè i últim (que va sortir a finals del 1959).⁷⁶ Els beneficis generats foren molt importants tant per a l'editorial com per a l'autor i per a l'entitat que havia finançat el projecte: Benèfica Minerva. Joan Samsó ha explicat que durant el període 1956-1961, del 1.707.278 ptes ingressades a l'esmentada entitat, 952.611 corresponien als beneficis de l'obra que ens ocupa i 720.000 dels saldos ingressats pels mecenes de Minerva.⁷⁷

Davant de l'èxit editorial que d'ençà ja de la seva aparició suposà aquest projecte, l'entitat s'animà a engegar, el 1956, una altra realització molt ambiciosa: Un segle de vida catalana, obra col·lectiva dirigida pel mateix F.

---

⁷¹ Precisament Sales s'havia manifestat com antinoucentista per defugir qualsevol intel·lectualisme que reduís la nació a una cultura. En paraules de la ja citada Montserrat Bacardí "Per a ell la cultura és la cúpula de la catedral, les flors de l'arbre. Per tal que floreixin, cal que hi hagi arbre i, a més, que sigui ben viu". (Soldats i poetes..., p. 58)

⁷² En el cas d'en Soldevila ja ens hi hem referit anteriorment. Vegeu el Cap. III, l'apartat "Normativització i normalització lingüística: El compromís amb la llengua pròpia".

⁷³ Mercè Ibarz, El pensament..., p. 15.

⁷⁴ Ciutadà Sales, p. 56.

⁷⁵ DCS 2.8.80.

⁷⁶ Segons les dades del full del gener de 1960 abans citat.

⁷⁷ J. Samsó, tesi doctoral, p. 357.